

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΛΕΙΔΑΡΙΘΜΟΣ

ΣΤΗΝ ΠΛΑΝΗ ΤΟΥ ΤΥΧΑΙΟΥ

Ο κρυφός ρόλος της τύχης
στη ζωή και τις αγορές

ΔΕΥΤΕΡΗ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

NASSIM NICHOLAS TALEB

**Μοναδικές αποκρίσεις στη μοναδική φωνή
του Νασίμ Νίκολας Ταλέμπ,
στην πρώτη έκδοση του βιβλίου *Στην πλάνη του τυχαίου*.**

«... ιδανικό για καλοκαιρινό ανάγνωσμα και δώρο αποφοίτησης. Ο Ταλέμπ εξηγεί πώς σχεδόν το κάθε τι στον τομέα των επιχειρήσεων και των οικονομικών που φαίνεται για ‘ταλέντο’ είναι στην πραγματικότητα καθαρή τύχη.»

– Scott Adams, δημιουργός του κόμικς Dilbert,
γράφοντας στο *Dilbert Newsletter 41*, Dilbert.com

«Ένας ευκρινής και βαθύς στοχασμός στη φύση της επιτυχίας και της αποτυχίας, που καλά θα έκαναν να τον προσέξουν όλοι όσοι θα ήθελαν λίγο περισσότερο από την πρώτη. Το συνιστώ θερμά.»

– Harry C. Edwards, συντάκτης, Amazon.com

«Αν σας άρεσε το *Ενάντια στους θεούς*, η μελέτη του κινδύνου από τον Μπερνστάιν, θα χαρείτε αυτό το εξωτικό μίγμα φιλοσοφίας, ιστορίας, επιστήμης, μαθηματικών και πικάντικης εμπειρίας από τις αίθουσες συναλλαγών των αμερικάνικων χρηματιστηρίων. Σπάνια διανοητική απόλαυση.»

– *Director*

«Περιγραφές κοφτές και συχνά ωμές... λαμπρά επιχειρήματα... βρήκα το *Στην πλάνη του τυχαίου* μια ανακουφιστική πνοή καθαρού αέρα... θα γίνει αμέσως κλασικό. Ευκολοδιάβαστο και αξιοπρόσεκτο σε κάθε σελίδα.»

– Patrick Young, συγγραφέας του *New Capital Market Revolution*
στο erivativesreview.com

«Ο Νίκολας Ταλέμπ μας παρουσιάζει ένα εντυπωσιακό επίτευγμα – ένα βιβλίο που περιγράφει περίπλοκες μαθηματικές έννοιες με τρόπο που ένας αμύητος μπορεί να διαβάσει και να καταλάβει. Το *Στην πλάνη του τυχαίου* συνυφαίνει μαθήματα από την ιστορία, τη φιλοσοφία, τη λογοτεχνία, και τις επιστήμες για να βοηθήσει να έρθει στο φως η

μελέτη του τυχαίου και η μέχρι τώρα απαρατήρητη επίδρασή του στη ζωή μας.»

– *Lexis Nexis*

«Το βιβλίο που κύλησε στη Γουόλ Στρητ σαν χειροβομβίδα.»

– Maggie Mahar, συγγραφέας του *Bull!*
A History of the Boom 1982-1999

«Το στυλ του βιβλίου είναι ανεπίσημο και αστείο ... Πηδάμε από το ένα θέμα στο άλλο, αλλά τα σημεία που θέλει να τονίσει ο συγγραφέας αναδεικνύονται πεντακάθαρα. ... Συνολικά, ένα βιβλίο που συνιστούμε θερμά.»

– slashdot.org

«... Το τέλειο αντίδοτο στους εκατοντάδες τίτλους που θα εκδοθούν φέτος και θα σας υπόσχονται ακαταμάχητες στρατηγικές για να αποκομίσετε πλούσια κέρδη από τις χρηματιστηριακές αγορές όλου του κόσμου.»

– *London Sunday Times* (Βιβλίο της εβδομάδας)

«... κομψό, εμβριθές και προκλητικό ... το βιβλίο δεν αφορά το χρηματιστήριο καθαυτό. Είναι μια έκφραση των απόψεων του Ταλέμπ για τη ζωή και τις επιχειρήσεις, που έχει αντληθεί από τις εμπειρίες του στο χρηματιστήριο. Για τον Ταλέμπ, η ενασχόληση με το χρηματιστήριο είναι μια αλληγορία για σχεδόν οτιδήποτε άλλο στη ζωή. Ούτε τα μαθηματικά αφορά το βιβλίο. Αφορά την εγγενή τυχαιότητα της ζωής και του κόσμου. ... Ο Ταλέμπ είναι καλός συγγραφέας. Παρουσιάζει ένα δύσκολο θέμα σε μια λεπτοδουλεμένη, σφιχτή αφήγηση, απλόχερα διανθισμένη με λογοτεχνικούς και μαθηματικούς υπαινιγμούς.»

– *Richmond Business Journal*

«Χρησιμοποιώντας ποικίλα ευρηματικά παραδείγματα, ο Ταλέμπ μας υπενθυμίζει ότι βλέπουμε τον κόσμο μέσα από το φακό της μεροληψίας των επιζησάντων – ότι συνηθίζουμε να παίρνουμε υπόψη μας μόνο τους λίγους νικητές και όχι τους πολλούς χαμένους ενός δεδομένου εγχειρήματος. ... Είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου, όπως δεί-

χνει ο Ταλέμπ στο γοητευτικό και θελκτικό βιβλίο του, ότι το τυχαίο μπορεί να μας ξεγελάσει...»

– *Wilson Quarterly*

«... ένα από τα καλύτερα βιβλία που έχω διαβάσει εδώ και χρόνια... Ο Ταλέμπ θα βάλει το μυαλό σας να δουλέψει, θα σας κάνει να χαμογελάσετε και θα τονώσει τον σκεπτικισμό σας.»

– Paul Sturm στο *Smart Money*

«Ο Νασίμ Ταλέμπ ... πήρε ιδέες για τη μαθηματική τυχειότητα και τους έδωσε μια ευρύτατη εφαρμογή σε όλους τους τομείς της ζωής. Θα πάρω μερικές από τις ιδέες του και θα δω πώς εφαρμόζονται στο πόκερ με τον κατάλληλο τρόπο.»

– *Card Player*, διαδικτυακό περιοδικό για τυχερά παιχνίδια

«... εξαιρετικό, δίνει εναύσματα για σκέψη. Ο συγγραφέας εξετάζει ένα τεράστιο εύρος θεμάτων, από τη δίκη του O.J.Simpson και την κλασική ιστορία, έως τη φιλοσοφία του Karl Popper και τη θεωρία της εξέλιξης. Στόχος του είναι να δείξει ότι η άγνοια για τους νόμους των πιθανοτήτων επηρεάζει σχεδόν κάθε πτυχή της ζωής. ... Διασκεδαστικό βιβλίο.»

– *Financial Times*

«... μυαλωμένος και αξιόπιστος οδηγός στη διαυγέστερη σκέψη, αντλώντας διδάγματα από στοχαστές που κυμαίνονται από τον George Soros έως τον Yogi Berra.»

– *Futurist*

«Η πρόζα του Ταλέμπ είναι πικάντικη και πολύ ευκολοδιάβαστη. ... Το στυλ του είναι ιδιόρρυθμο και σφριγηλό. Δεν υπάρχει τίποτε το τυπικό σ' αυτό το βιβλίο. ... Μια συνεισφορά τεράστιας αξίας. Αυτό που έγραψε ο Ταλέμπ είναι ένα εγχειρίδιο που διδάσκει πώς να σκεπτόμαστε.»

– *Math Plus*

«Μια ριπή κοινής λογικής. Από τους κλασικούς φιλοσόφους στους σύγχρονους, περνώντας από ταξιτζήδες, επιχειρηματίες, και οδοντίατρους.»

– Paul Wilmott, συγγραφέας του *Derivatives*

«Γραμμένο με προσιτό και διασκεδαστικό τρόπο... ο Ταλέμπ συνδυάζει προσωπικές εμπειρίες από το χρηματιστήριο με στοιχεία και παραδείγματα από μια διεπιστημονική γκάμα θεμάτων: αρχαία ιστορία, κλασική λογοτεχνία, φιλοσοφία, μαθηματικά, επιστήμες.»

– *Word Trade*

«... το διασκεδαστικό αυτό βιβλίο του Ταλέμπ θα ωθήσει τους αναγνώστες να σκεφτούν προσεκτικά το χαρακτήρα της επιτυχίας και το ρόλο της τύχης.»

– *Barron's*

«... λαμπρό και διασκεδαστικό βιβλίο που δείχνει ότι το να βρίσκεσαι στο κατάλληλο μέρος την κατάλληλη στιγμή πολύ συχνά συγχέεται με τις ανώτερες ικανότητες, τη σπάνια οξυδέρκεια, ή την υπέρτατη προσπάθεια. Ανεξάρτητα από το αν είστε ένας διάττων αστέρας στους πίνακες των επιτυχιών, ένας επενδυτής που προσπαθεί να προστατέψει το κεφάλαιό του, ή αν χρειάζεστε ένα αντίδοτο στους φαφλατάδες που σας βομβαρδίζουν με τα μυστικά της επιτυχίας τους, το βιβλίο αυτό θα σας προσφέρει μεγαλύτερα οφέλη από ένα σωρό έρευνες της Γουόλ Στρητ.»

– *Buffalo Spree*

«Ο χαλαρά έγκυρος τόνος του ... τον κάνει, αναμφίβολα, ερεθιστικό συνδαιτυμόνα για το δείπνο.»

– *Scotland on Sunday*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Ευχαριστίες για τη δεύτερη έκδοση</i>	<i>17</i>
<i>Πρόλογος.....</i>	<i>23</i>
<i>Περίληψεις των κεφαλαίων</i>	<i>37</i>
<i>Εισαγωγή.....</i>	<i>41</i>
<i>Τζαμιά στα σύννεφα</i>	<i>41</i>

ΜΕΡΟΣ Ι: Η ΠΡΟΕΙΔΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΑ - ΛΟΞΟΤΗΤΑ, ΑΣΥΜΜΕΤΡΙΑ, ΕΠΑΓΩΓΗ	51
--	----

Ένα: Αν είσαι τόσο πλούσιος γιατί δεν είσαι τόσο έξυπνος;.....	57
<i>Νέρων Τουλίπας</i>	<i>57</i>
<i>Κεραυνοβόλο χτύπημα</i>	<i>57</i>
<i>Προσωρινή εχεφροσύνη</i>	<i>58</i>

Τρόπος λειτουργίας	62
Χωρίς εργασιακό ήθος.....	65
Πάντοτε υπάρχουν μυστικά	67
<i>Ο Τζων με τις μεγάλες αποδόσεις.....</i>	<i>67</i>
Ένας ακριβοπληρωμένος караβλαχος	69
<i>Το καυτό καλοκαίρι.....</i>	<i>73</i>
Σεροτονίνη και τυχαίο	74
<i>Ο οδοντίατρος σας είναι πλούσιος, πολύ πλούσιος.....</i>	<i>77</i>
Δυο: Μια παράξενη μέθοδος λογιστικής.....	81
<i>Εναλλακτική ιστορία</i>	<i>81</i>
Η ρώσικη ρουλέτα	82
Οι πιθανοί κόσμοι	84
Μια ακόμα πιο ύπουλη ρουλέτα	86
<i>Ομαλές σχέσεις μεταξύ ομότιμων</i>	<i>88</i>
Η σωτήρια από την Αεροφλότ.....	90
Ο Σόλωνας επισκέπτεται το ναϊτ κλαμπ της <i>Regine</i>	93
<i>Ο George Will δεν είναι Σόλωνας:</i>	
<i>για τις μη προφανείς αλήθειες</i>	<i>97</i>
Ταπείνωση σε συζητήσεις	100
Ένα διαφορετικό είδος σεισμού.....	101
Από παροιμίες άλλο τίποτα	104
Διαχειριστές κινδύνων	105
Επιφαινόμενα.....	107
Τρία: Ένας μαθηματικός στοχασμός περί ιστορίας	109
Τα μαθηματικά του ευρωπαϊού πλέι-μπόι.....	109
Τα εργαλεία	111
Μαθηματικά Μόντε Κάρλο	114
<i>Διασκεδάζοντας στη σοφίτα μου.....</i>	<i>117</i>
Πώς να γράφετε ιστορία	117
Η σοφίτα γέμισε με Ζόργκλουμπ.....	118

Η απαξίωση της ιστορίας.....	120
Το μάτι της κουζίνας καίει.....	121
Δεξιότητες στην πρόβλεψη της περασμένης ιστορίας.....	125
Ο δικός μου Σόλωνας	127
<i>Απόσταγμα σκέψης στον υπολογιστή χειρός σας.....</i>	<i>129</i>
Έκτακτα νέα	129
Ξανά για το Shiller.....	133
Γεροντοκρατία.....	136
<i>Ο Φιλόστρατος στο Μοντέ Κάρλο:</i>	
<i>σχετικά με τη διάφορα μεταξύ θορύβου και πληροφορίας</i>	<i>137</i>
Τέσσερα: Το τυχαίο, οι ανοησίες και ο επιστήμονας	
διανοούμενος	145
<i>Το τυχαίο και το ρήμα</i>	<i>145</i>
Το αντίστροφο τεστ Τούρινγκ	148
Ο πατέρας όλων των ψευδοστοχαστών	150
<i>Ποίηση Μόντε Κάρλο.....</i>	<i>152</i>
Πέντε: Η επιβίωση των λιγότερο κατάλληλων — μπορεί η	
εξέλιξη να ξεγελαστεί από το τυχαίο;	157
<i>Ο Κάρλος, ο μάγος των αναδυόμενων αγορών</i>	<i>157</i>
Τα καλά χρόνια.....	161
Η μέθοδος του μοναγιέν	162
Οι γραμμές στην άμμο	164
<i>Ο Τζων με τις μεγάλες αποδόσεις.....</i>	<i>167</i>
Ο ποσοτικάριος που ήξερε από υπολογιστές και εξισώσεις	169
Τα κοινά τους χαρακτηριστικά.....	172
<i>Ανασκόπηση των σταθερών χαρακτηριστικών</i>	
<i>των θυμάτων της πλάνης του τυχαίου.....</i>	<i>173</i>
<i>Αφελείς εξελικτικές θεωρίες</i>	<i>177</i>
Μπορεί η εξέλιξη να ξεγελαστεί από το τυχαίο;	179

Έξι: Λοξότητα και ασυμμετρία 181

<i>Η μέση δεν είναι το μήνυμα.....</i>	<i>181</i>
<i>Ζωολογία ταύρων και αρκούδων.....</i>	<i>184</i>
Ένας αλαζονικός 29χρονος γιος	188
Τα σπάνια γεγονότα.....	189
Συμμετρία και επιστήμη	191
<i>Σχεδόν όλοι είναι πάνω από το μέσο όρο.....</i>	<i>192</i>
<i>Η πλάνη του σπάνιου γεγονότος</i>	<i>196</i>
Η μητέρα όλων των παραπληρήσεων	196
Γιατί οι στατιστικολόγοι δεν ανιχνεύουν τα σπάνια γεγονότα;	200
Ένα σκανταλιάρικο παιδί αντικαθιστά τις μαύρες μπάλες	202

Επτά: Το πρόβλημα της επαγωγής..... 205

<i>Από τον Bacon στον Hume.....</i>	<i>205</i>
Cygnus atratus	206
Niederhoffer, ο βικτοριανός τζέντλεμαν.....	207
<i>Ο πράκτορας του Sir Karl</i>	<i>211</i>
Ακριβώς το σημείο	215
Η απάντηση του Popper.....	216
Η ανοιχτή κοινωνία	220
Κανείς δεν είναι τέλειος.....	221
Επαγωγή και μνήμη.....	222
Το στοίχημα του Πασκάλ	222
<i>Σε ευχαριστώ, Σόλωνα.....</i>	<i>224</i>

ΜΕΡΟΣ ΙΙ: ΠΙΘΗΚΟΙ ΣΕ ΓΡΑΦΟΜΗΧΑΝΕΣ —**ΟΙ ΕΠΙΖΗΣΑΝΤΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΜΕΡΟΛΗΨΙΕΣ 225**

Εξαρτάται από τον αριθμό των πίθηκων	228
Οι δυσκολίες της πραγματικής ζωής	229
Το μέρος αυτό.....	230

Οκτώ: Οι πάμπολλοι εκατομμυριούχοι της διπλανής πόρτας.....231

<i>Πώς να σταματήσετε την οδυνηρή αίσθηση της αποτυχίας.....</i>	<i>231</i>
Λιγάκι ευτυχισμένος.....	231
Πάρα πολλή δουλειά.....	233
Είσαι αποτυχημένος.....	234
<i>Διπλές μεροληψίες επιζησάντων.....</i>	<i>237</i>
Κι άλλοι ειδικοί	237
Ορατοί νικητές.....	239
Είμαστε σε ανοδική αγορά	239
<i>Η γνώμη ενός γκουρού</i>	<i>241</i>

Εννιά: Είναι ευκολότερο να αγοράζεις και να πουλάς παρά να βράσεις ένα αυγό.....245

<i>Η πλάνη των αριθμών</i>	<i>248</i>
Εικονικοί επενδυτές	248
Κανείς δε χρειάζεται να είναι ικανός.....	251
Παλινδρόμηση μέσου όρου	253
Εργοδικότητα.....	254
<i>Η ζωή είναι συμπτωματική.....</i>	<i>256</i>
Το μυστηριώδες γράμμα.....	256
Ένας αγώνας τένις χωρίς διακοπές.....	257
Αντίστροφοι επιζήσαντες	258
Το παράδοξο των γενέθλιων.....	258
Είναι μικρός ο κόσμος!.....	259
Εξόρυξη δεδομένων, στατιστική και τσαρλατανισμός.....	260
Το καλύτερο βιβλίο που διάβασα στη ζωή μου!	261
Ο υστεροδοκιμαστής	263
Μια πολύ ανησυχητική επέκταση.....	265
Η εποχή των κερδών: η πλάνη των αποτελεσμάτων	266
<i>Συγκριτική τύχη</i>	<i>267</i>
Θεραπείες για τον καρκίνο	269
Ο καθηγητής Pearson πηγαίνει στο Μόντε Κάρλο (κυριολεκτικά): το τυχαίο δεν φαίνεται τυχαίο!	271

Ο σκύλος που δεν γάβγισε: μεροληψίες στην επιστημονική γνώση	273
<i>Συμπέρασμα δεν έχω</i>	274

Δέκα: Ο χαμένος τα παίρνει όλα — για τις μη γραμμικοποιητές της ζωής.....277

<i>Το φαινόμενο του αμμόλοφου</i>	278
Το τυχαίο μπαίνει στο παιχνίδι.....	279
Μαθήματα γραφομηχανής.....	281
<i>Μαθηματικά μέσα και έξω από τον πραγματικό κόσμο</i>	283
Η επιστήμη των δικτύων.....	285
Ο εγκέφαλός μας	286
Το γαϊδούρι του Μπουριντάν ή η καλή πλευρά της τυχειότητας.....	287
<i>Όταν βρέχει, ρίχνει καρεκλοποδαρα</i>	289

Έντεκα: Το τυχαίο και ο εγκέφαλός μας: είμαστε τυφλοί στις πιθανότητες.....291

<i>Παρίσι ή Μπαχάμες;</i>	291
<i>Ορισμένες αρχιτεκτονικές σκέψεις</i>	293
<i>Να φοβάστε τον φιλόσοφο γραφειοκράτη</i>	295
Οιονεί ικανοποίηση	297
<i>Ελαττωματικός, όχι απλώς ατελής</i>	299
Kahneman και Tversky.....	299
<i>Πού είναι ο Ναπολέων όταν τον χρειαζόμαστε;</i>	302
«Είμαι τόσο καλός όσο η τελευταία αγοραπωλησία μου» και άλλες πτυχές της ευρετικής	303
Πτυχίο σε τυχερό μπισκοτάκι	308
Δυο συστήματα συλλογιστικής.....	310
<i>Γιατί δεν παντρευόμαστε το πρώτο μας αίσθημα</i>	311
Ο φυσικός μας οικότοπος	313
Γρήγορες και λιτές.....	315
Και οι νευροβιολόγοι.....	317
Ο Κάφκα στο δικαστήριο	320
Ένας παράλογος κόσμος.....	322

Παραδείγματα μεροληπιών στην κατανόηση των πιθανοτήτων ..	324
Πάσχουμε από τύφλωση για τα δικαιώματα προαίρεσης	325
<i>Οι πιθανότητες και τα μέσα ενημέρωσης</i>	
<i>(και πάλι για τους δημοσιογράφους)</i>	<i>329</i>
Το CNBC σε ώρα φαγητού	331
Θα έπρεπε να είχατε πεθάνει	332
Οι εξηγήσεις του Bloomberg	333
Μέθοδοι φιλτραρίσματος	336
Δεν καταλαβαίνουμε τα επίπεδα εμπιστοσύνης	338
Μια εξομολόγηση	339
 ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ: ΚΕΡΙ ΣΤΑ ΑΥΤΙΑ ΜΟΥ — ΠΩΣ ΝΑ	
ΖΕΙΤΕ ΜΕ ΤΗΝ ΠΛΑΝΗ ΤΟΥ ΤΥΧΑΙΟΥ	341
 Δεν είμαι τόσο έξυπνος	344
Ο χάρακας του Wittgenstein	346
<i>Ο Οδυσσέας κλείνει τον ήχο</i>	<i>348</i>
 Δώδεκα: Τα τικ των τζογαδόρων	
και τα περιστέρια στο κοντί	351
<i>Ταξιτζήδικα αγγλικά και αιτιότητα</i>	<i>351</i>
<i>Το πείραμα του Skinner με τα περιστέρια</i>	<i>356</i>
<i>Επιστροφή στο Φιλόστρατο</i>	<i>358</i>
 Δεκατρία: Ο Καρνεάδης φτάνει στη Ρώμη:	
περί πιθανοτήτων και σκεπτικισμού	361
<i>Ο Καρνεάδης φτάνει στη Ρώμη</i>	<i>362</i>
Πιθανότητες, το παιδί του σκεπτικισμού	364
<i>Οι απόψεις του κύριου de Norpois</i>	<i>366</i>
Εξάρτηση διαδρομής στις πεποιθήσεις	368
<i>Υπολογισμοί αντί για σκέψη</i>	<i>370</i>

<i>Από κηδεία σε κηδεία</i>	<i>374</i>
Δεκατέσσερα: Ο Βάκχος εγκαταλείπει τον Αντώνιο	377
<i>Σημειώσεις για την κηδεία της Τζάκι.....</i>	<i>379</i>
<i>Τυχαίο και προσωπική κομψότητα</i>	<i>382</i>
Επίλογος: Ο Σόλωνας σε είχε προειδοποιήσει.....	385
<i>Προσέχετε τα λονδρέζικα μπουτιλιαρίσματα</i>	<i>385</i>
<i>Μια βόλτα στη βιβλιοθήκη: σημειώσεις και συστάσεις για ανάγνωση</i>	<i>387</i>
<i>Παραπομπές</i>	<i>421</i>
<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ για την πρώτη έκδοση.....</i>	<i>441</i>
<i>Ευρετήριο</i>	<i>445</i>
<i>Για το συγγραφέα.....</i>	<i>465</i>

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΕΞΩ ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Το βιβλίο αυτό με βοήθησε να βγω από τη διανοητική μου απομόνωση (το να μην είσαι πανεπιστημιακός πλήρους απασχόλησης προσφέρει πολλά οφέλη, όπως την ανεξαρτησία και την αποφυγή των πληκτικών τμημάτων της διαδικασίας, αλλά έχει ως κόστος την απομόνωση). Χάρη στην πρώτη έκδοση απέκτησα πολλούς ενδιαφέροντες συνδαιτυμόνες και επιστολογράφους με καθαρά μυαλά και, χάρη σ' αυτούς, μπόρεσα να ξαναπεράσω μερικά από τα θέματα του βιβλίου. Επιπλέον, ήρθα πιο κοντά στο όνειρο της ζωής μου χάρη στα ερεθίσματα από συζητήσεις με ανθρώπους που έχουν κοινά ενδιαφέροντα με μένα· αισθάνομαι ότι οφείλω να το ξεπληρώσω αυτό στο βιβλίο. Φαίνεται να υπάρχουν ορισμένα στοιχεία ότι οι συζητήσεις και η αλληλογραφία με ενδιαφέροντες ανθρώπους είναι καλύτερη μέθοδος για προσωπική διαπαιδαγώγηση απ' ό,τι το ανασκάλεμα σε βιβλιοθήκες (η ανθρώπινη θαλπωρή: κάτι στη φύση μας μπορεί να μας βοηθάει να γεννάμε ιδέες ενώ συναναστρεφόμαστε κοινωνικά με άλλους ανθρώπους). Κατά κάποιο τρόπον, υπήρξε η ζωή μου *πριν* το Βιβλίο και *μετά* το Βιβλίο.

Παρ' όλο που οι ευχαριστίες για την πρώτη έκδοση ισχύουν περισσότερο από ποτέ, θα ήθελα να προσθέσω εδώ τα χρέη που δημιούργησα πρόσφατα.

ΠΩΣ ΣΥΡΡΙΚΝΩΘΗΚΕ Ο ΚΟΣΜΟΣ

Την πρώτη φορά που συναντήθηκα προσωπικά με τον Robert Shiller ήταν όταν καθίσαμε ο ένας πλάι στον άλλο σε μια πρωινή εκπομπή. Κατά λάθος, βρέθηκα να τρώω όλα τα φρούτα από το πιάτο του και να πίνω τον καφέ του και το νερό του, αφήνοντάς τον με τα κεικάκια και τα άλλα άνοστα τρόφιμα (και χωρίς τίποτα να πει). Δε γνώριζα το Shiller όταν έγραψα γι' αυτόν στην πρώτη έκδοση του βιβλίου και με εξέπληξε πόσο προσιτός και ταπεινόφρων ήταν, καθώς και πόσο γοητευτικός (εξαιτίας προσωπικών εμπειριών, δεν περιμένουμε οι άνθρωποι που έχουν ένα όραμα να είναι και ευπαρουσίαστοι). Αργότερα με πήγε σε ένα βιβλιοπωλείο στο Νιου Χέιβεν και μου έδειξε τη *Flatland* (στα Ελληνικά "Επιπεδοχώρα", εκδ. Αιώρα), μια επιστημονική παραβολή που ασχολείται με τη φυσική και που την είχε πρωτοδιαβάσει όταν πήγαινε στο λύκειο, και μου είπε να κρατήσω το βιβλίο αυτό όπως ήταν στην πρώτη έκδοση: σύντομο, προσωπικό, όσο το δυνατόν πιο κοντά σε μυθιστόρημα, κάτι που είχα στο νου μου σε όλη τη διαδικασία του ξαναδουλέματος του βιβλίου (εκείνος προσπαθούσε να με πείσει να μην κάνω δεύτερη έκδοση, εγώ τον ικέτευα να κάνει δεύτερη έκδοση στη δική του *Παράλογη ευφορία*, έστω και μόνο για τη δική μου προσωπική κατανάλωση· νομίζω ότι πέρασε το δικό μου και στα δύο). Τα βιβλία έχουν δυναμική "φούσκας" του τύπου που περιγράφεται στο Κεφάλαιο 10, και για το λόγο αυτόν η δεύτερη έκδοση ενός υπάρχοντος βιβλίου είναι πολύ πιθανότερο να ξεπεράσει το κρίσιμο σημείο απ' ό,τι ένα νέο βιβλίο (τα εξωτερικά στοιχεία των δικτύων κάνουν τις θρησκείες και τις μόδες να

τα πηγαίνουν αισθητά καλύτερα στις δεύτερες εκδόσεις τους απ' ό,τι στις πρώτες). Ο φυσικός και θεωρητικός των κραχ Didier Sornette μου παρουσίασε πειστικά επιχειρήματα για την αποτελεσματικότητα μιας δεύτερης, επαυξημένης έκδοσης· μας προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι εκδότες βιβλίων, που αντλούν οφέλη από το πλήθος των πληροφοριών, δεν το έχουν συνειδητοποιήσει αυτό.

Την εποχή που ξανάγραφα το βιβλίο αυτό βρισκόμουν κάτω από την ενεργοποιητική επιρροή δύο έντονων συνομιλιών που είχα σε δείπνα στην Ιταλία με τον Daniel Kahneman, συνομιλίες που με «έσπρωξαν» στο επόμενο επίπεδο διανοητικής παρακίνησης, όταν είδα ότι το έργο του προχωρούσε πολύ βαθύτερα από την ορθολογική εκλογή υπό συνθήκες αβεβαιότητας. Είμαι βέβαιος ότι η επιρροή του στα οικονομικά (συμπεριλαμβανομένου του βραβείου Νόμπελ) έκανε το κοινό να επικεντρωθεί εκεί με αποτέλεσμα να χάσει το πλάτος και το βάθος της γενικής εφαρμοσιμότητας των ανακαλύψεών του. Τα οικονομικά είναι βαρετό πράγμα, αλλά έλεγα και ξανάλεγα στον εαυτό μου ότι αυτό που μετράει είναι το έργο του, όχι μόνο επειδή είναι εμπειρικός, όχι μόνο εξαιτίας της αντίθεσης του έργου του (και της προσωπικότητάς του) με τους άλλους βραβευμένους με Νόμπελ οικονομολόγους, αλλά λόγω των βαρυσήμαντων συνεπειών του έργου του σε πολύ πιο αξιόλογα θέματα. α) Εκείνος και ο Amos Tversky βοήθησαν να ανατραπεί η εικόνα του ανθρώπου που οφείλεται στο δογματικό ορθολογισμό της ελληνιστικής εποχής και που διατηρήθηκε επί 23 αιώνες, με όλες τις επιζήμιες επιπτώσεις που γνωρίζουμε σήμερα. β) Το σημαντικό έργο του Kahneman βρίσκεται στη θεωρία της χρησιμότητας (στα διαφορετικά της στάδια) με συνέπειες σε πράγματα τόσο σημαντικά όσο η ευτυχία. Θα έλεγα ότι η κατανόηση της ευτυχίας είναι επιδίωξη που αξίζει τον κόπο.

Είχα μακροσκελείς συζητήσεις με τον Terry Burnham, το βιολόγο και εξελικτικό οικονομολόγο και από κοινού συγγραφέα του

βιβλίου *Mean Genes*, αυτής της ανεπιτήδευτης εισαγωγής στην εξελικτική ψυχολογία, ο οποίος κατά σύμπτωση αποδείχτηκε ότι είναι πολύ καλός φίλος με τον Jamil Baz, τον παιδικό μου φίλο που ήταν το αντηχείο των πρώτων μου ενδοσκοπήσεων στο χώρο του τυχαίου πριν από δύο δεκαετίες. Ο Peter McBurney με έφερε σε επαφή με τους κύκλους της τεχνητής νοημοσύνης, όπου φαίνεται να συγχωνεύονται τομείς όπως η φιλοσοφία, η γνωσιολογική νευροεπιστήμη, τα μαθηματικά, τα οικονομικά, και η λογική. Ξεκινήσαμε μεταξύ μας μια ογκώδη αλληλογραφία για τις διάφορες θεωρίες της λογικότητας. Ο Michael Schrage, ένας από τους βιβλιοκριτικούς μου, είναι η επιτομή του σύγχρονου (άρα επιστημονικού) διανοούμενου — έχει το χάρισμα να διαβάσει όλα τα βιβλία που φαίνεται να έχουν σημασία. Συζητάει σαν πραγματικός διανοούμενος, προφυλαγμένος από το ζουρλομανδύα των ακαδημαϊκών πιέσεων. Ο Ramaswami Ambarish και ο Lester Siegel μου έδειξαν το έργο τους (είναι ύποπτο πώς πέρασε απαρατήρητο) από το οποίο προκύπτει ότι αν πλανώμαστε από το τυχαίο σε σχέση με τη σκέτη επίδοση, τότε η επίτευξη του διαφορικού των επιδόσεων είναι ακόμα δυσκολότερη. Ο συγγραφέας Malcolm Gladwell με παρέπεμψε σε ορισμένες ενδιαφέρουσες περιοχές της βιβλιογραφίας σχετικά με τη διαίσθηση και την αυτογνωσία. Ο Art De Vany, ο οξυδερκής, πανέξυπνος και ιδιόρρυθμος οικονομολόγος που ειδικεύεται στις μη γραμμικότητες και τα σπάνια γεγονότα, ξεκίνησε την εισαγωγική επιστολή του προς εμένα με το σύνθημα: «Απεχθάνομαι τα διδακτικά βιβλία». Είναι ενθαρρυντικό να βλέπεις κάποιον με τόσο βάθος στη σκέψη του να διασκεδάζει παράλληλα με τη ζωή. Ο οικονομολόγος William Easterly μου έδειξε ότι το τυχαίο συνεισέφερε σε απατηλούς σκοπούς στην οικονομική ανάπτυξη. Του άρεσε η σχέση μεταξύ του να είσαι σκεπτικιστής εμπειρικός και να του αντιπαθείς το μονοπώλιο που έχουν στη γνώση θεσμοί όπως οι κυβερνήσεις και τα πανεπιστήμια. Είμαι ευγνώμων στον Jeff Berg, καλλιτεχνικό πράκτορα του Χόλιγουντ και ενθου-

σιώδη αναγνώστη, για τα όσα μου ανέφερε σχετικά με την άγρια αβεβαιότητα που επικρατεί στον κλάδο των μέσων ενημέρωσης. Πρέπει να ευχαριστήσω το βιβλίο γιατί μου έδωσε τη δυνατότητα για γόνιμες συζητήσεις σε δείπνα με τον Jack Schwager, που φαίνεται να έχει σκεφτεί μερικά από αυτά τα προβλήματα περισσότερο απ' όσο οποιοσδήποτε άλλος εν ζωή στοχαστής.

ΣΕ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ, GOOGLE

Οι παρακάτω μου πρόσφεραν βοήθεια σχετικά με το κείμενο. Ήμουν πολύ τυχερός που είχα την Andreea Munteanu ως διεισδυτική αναγνώστρια και πολύτιμο αντηχείο· πέρασε πολλές ώρες μακριά από την εντυπωσιακή επαγγελματική της απασχόληση με τα παράγωγα, και έλεγξε την ακεραιότητα όλων των αναφορών στο Γκουγκλ. Με την αναζήτηση βοήθησε και η Amanda Gharghour. Ήμουν επίσης τυχερός να έχω Ιταλό μεταφραστή τον Gianluca Monaco· βρήκε λάθη στο κείμενο που θα έκανα έναν αιώνα να εντοπίσω (γνωσιολόγος και μεταφραστής βιβλίων που μετατράπηκε σε σπουδαστή της μαθηματικής οικονομικής, τηλεφώνησε στον εκδότη και αυτοδιορίστηκε μεταφραστής του βιβλίου). Ο συνεργάτης μου, ο επιστημολόγος φιλόσοφος Avital Pilpel μου πρόσφερε πολύτιμη βοήθεια στις τεχνικές συζητήσεις περί πιθανοτήτων. Ο Elie Ayache, κι αυτός λεβαντίνος χρηματιστής-μαθηματικός-φυσικός που έγινε φιλόσοφος των επιστημών-πιθανοτήτων-αγορών (αλλά χωρίς την νευροβιολογία) με έκανε να περάσω πολλές ώρες στο βιβλιοπωλείο Borders Books, τόσο στην πτέρυγα της φιλοσοφίας όσο και στην επιστημονική πτέρυγα. Σχολίασαν το κείμενο οι: Flavia Cymbalista, Sole Marittimi (τόρα Riley), Paul Wilmott, Mark Spitznagel, Gur Huberman, Tony Glickman, Winn Martin, Alexander Reisz, Ted Zink, Andrei Pokrovsky, Shep Davis, Guy Riviere, Eric Shoenberg, και Marco Di Martino. Ο George Martin

ήταν, όπως συνήθως, ανεκτίμητος διαμορφωτής γνώμης. Διάβασαν το κείμενο ο Bruce Bellner και ο Ηλίας Κατσούνης και μου έστειλαν με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο εκτεταμένο κατάλογο παροραμάτων. Ευχαριστώ τη Cindy, τη Sarah και τον Alexander για τη στήριξή τους και επειδή μου υπενθύμιζαν ότι υπάρχουν και άλλα πράγματα πέρα από τις πιθανότητες και την αβεβαιότητα.

Πρέπει επίσης να ευχαριστήσω το δεύτερο σπίτι μου, το Ινστιτούτο Μαθηματικών Επιστημών Courant, που μου πρόσφερε την κατάλληλη ατμόσφαιρα για να παρακολουθώ τα ενδιαφέροντά μου και να διδάσκω και να καθοδηγώ σπουδαστές διατηρώντας παράλληλα την πνευματική ανεξαρτησία μου, και ιδίως τον Jim Gatheral που απόκτησε τη συνήθεια να με διακόπτει με φωνές όταν συνδιδάσκαμε στην τάξη. Είμαι υπόχρεος στον Donald Sussman και στον Tom Witz της Paloma για τις ασυνήθιστες ιδέες τους· ιδιαίτερα με εντυπωσίασε η ηρωική τους ικανότητα να καταλάβουν το «μαύρο κύκνο». Επίσης ευχαριστώ τα μέλη της Empirica (απαγορεύουμε τις λέξεις "εργαζόμενοι" ή "υπάλληλοι") που καλλιέργησαν ένα κλίμα παθιασμένης και αμείλικτης, κυριολεκτικά εξοντωτικής, πνευματικής ανταλλαγής απόψεων στο γραφείο. Οι συνεργάτες μου φροντίζουν ώστε ούτε το παραμικρό σχόλιο που διατυπώνω να μην περνάει χωρίς κάποιου είδους αμφισβήτηση.

Τέλος, επιμένω για μια ακόμα φορά ότι χωρίς τον David Wilson και τον Myles Thompson το βιβλίο αυτό δεν θα είχε εκδοθεί ποτέ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ας πάρουμε τη γνώση λιγότερο στα σοβαρά

Το βιβλίο αυτό είναι η σύνθεση των εμπειριών, από τη μια πλευρά, του προσγειωμένου επαγγελματία της αβεβαιότητας που πέρασε την επαγγελματική ζωή του προσπαθώντας να αντισταθεί στην παραπλάνηση από το τυχαίο και ξεγελά τα συναισθήματα που σχετίζονται με πιθανοτικά αποτελέσματα και, από την άλλη, του αισθητικά μονομανούς λάτρη της λογοτεχνίας που είναι πρόθυμος να ξεγελαστεί από οποιαδήποτε μορφή ανοησίας αρκεί να είναι επιμελημένη, εξευγενισμένη, πρωτότυπη και καλαίσθητη. Δεν είμαι ικανός να αποφύγω την πλάνη του τυχαίου· αυτό που μπορώ είναι να το περιορίσω εκεί που μου φέρνει κάποια αισθητική ικανοποίηση.

Βγαίνει κατευθείαν από τα σπλάχνα μου· είναι ένα προσωπικό δοκίμιο που συζητάει κατά κύριο λόγο τις σκέψεις, τον προβληματισμό και τις παρατηρήσεις του συγγραφέα που συνδέονται με την πρακτική της ανάληψης κινδύνων· δεν είναι ακριβώς πραγματεία και, Θεός φυλάξει, δεν είναι επιστημονική αναφορά. Γράφτηκε για

διασκέδαση και σκοπεύει να διαβαστεί (κυρίως) για, και με, ευχαρίστηση. Κατά την τελευταία δεκαετία πολλά έχουν γραφτεί για τις μεροληψίες μας (επίκτητες ή γενετικές) στην ενασχόληση με το τυχαίο. Όταν έγραφα την πρώτη έκδοση του βιβλίου, ο κανόνας που είχα θέσει ήταν να αποφύγω να συζητήσω α) οτιδήποτε δεν το είχα είτε προσωπικά παρατηρήσει είτε ανεξάρτητα αναπτύξει, και β) οτιδήποτε δεν είχα κατασταλάξει μέσα μου αρκετά καλά ώστε να είμαι σε θέση να γράψω γι' αυτό με ελάχιστη προσπάθεια. Οτιδήποτε έμοιαζε έστω και από μακριά με εργασία αποκλειόταν. Έπρεπε να προφυλάξω το κείμενο από αποσπάσματα που φαινόταν να έχουν προέλθει από μια επίσκεψη στη βιβλιοθήκη, συμπεριλαμβανομένης της δήθεν τυχαίας παράθεσης ονομάτων επιφανών επιστημόνων. Προσπάθησα να μη χρησιμοποιήσω κανένα παράθεμα που να μην ξεπήδησε φυσιολογικά από τη μνήμη μου και να μην προερχόταν από ένα συγγραφέα με τον οποίο είχα στενή σχέση επί χρόνια (απεχθάνομαι την πρακτική της τυχαίας χρήσης δανεικής σοφίας — περισσότερα γι' αυτό, αργότερα). *Aut tace, aut loquere meliora silencio* (σώπαινε εκτός αν έχεις να πεις κάτι καλύτερο από τη σιωπή).

Οι κανόνες αυτοί παραμένουν άθικτοι. Μερικές φορές όμως η ζωή απαιτεί συμβιβασμούς. Κάτω από την πίεση από φίλους και αναγνώστες, πρόσθεσα στην παρούσα έκδοση μια σειρά από διακριτικές τελικές σημειώσεις που παραπέμπουν στη συναφή βιβλιογραφία. Επίσης πρόσθεσα νέο υλικό στα περισσότερα κεφάλαια, κυρίως δε στο Κεφάλαιο 11. Όλες μαζί οι προσθήκες είχαν σαν αποτέλεσμα να επαυξηθεί το βιβλίο κατά περισσότερο από το ένα τρίτο.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΣΤΟ ΝΙΚΗΤΗ

Ελπίζω να κάνω το βιβλίο αυτό οργανικό, ποντάροντας, για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση της αργκό του χρηματιστηρίου, «πε-

ρισσότερα στο νικητή», και να το κάνω να αντικατοπτρίζει την προσωπική μου εξέλιξη αντί να κρατήσω για μένα αυτές τις νέες ιδέες και να τις παρουσιάσω σε ένα εντελώς νέο βιβλίο. Παραδόξως, προβληματίστηκα πολύ περισσότερο για ορισμένες ενότητες του βιβλίου *μετά* την έκδοσή του απ' ό,τι πριν, ιδίως σε δύο περιοχές, α) στον μηχανισμό με τον οποίο ο εγκέφαλός μας βλέπει τον κόσμο πολύ λιγότερο τυχαίο απ' όσο πραγματικά είναι, και β) στο «σημείο ανατροπής», αυτό το ασυγκράτητο είδος αβεβαιότητας που προκαλεί μεγάλες αποκλίσεις (τα σπάνια γεγονότα εξηγούν όλο και περισσότερο τον κόσμο στον οποίο ζούμε, αλλά ταυτόχρονα εξακολουθούμε να δυσκολευόμαστε να τα χωνέψουμε τόσο όσο οι πρόγονοί μας). Η δεύτερη, επαυξημένη έκδοση αυτού του βιβλίου αντανakλά μια μετατόπιση του συγγραφέα, που τώρα είναι λίγο λιγότερο μελετητής της αβεβαιότητας (ελάχιστα μπορούμε να μάθουμε για το τυχαίο) και περισσότερο ερευνητής στο πώς οι άνθρωποι πέφτουν στην πλάνη του τυχαίου.

Ένα άλλο φαινόμενο: Ο μετασχηματισμός του συγγραφέα από το βιβλίο του. Καθώς άρχισα να βιώνω όλο και περισσότερο το βιβλίο αυτό *μετά* την αρχική σύνθεσή του, ανακάλυπτα την τύχη στα πιο απροσδόκητα μέρη. Ήταν σαν να υπάρχουν δύο πλανήτες: ο ένας στον οποίο πράγματι ζούμε και ο άλλος, σαφώς πιο ντετερμινιστικός, στον οποίο είμαστε πεπεισμένοι ότι ζούμε. Τόσο απλό είναι: τα γεγονότα του παρελθόντος *πάντοτε* θα μας φαίνονται λιγότερο τυχαία απ' όσο ήταν (αυτό λέγεται *μεροληψία εκ των υστέρων γνώσεων*). Άκουγα κάποιον να μου αφηγείται το παρελθόν του και συνειδητοποιούσα ότι πολλά από αυτά που μου έλεγε ήταν απλώς εξηγήσεις που είχε κατασκευάσει εκ των υστέρων το παραπλανημένο μυαλό του. Μερικές φορές αυτό γινόταν αόριτο: αισθανόμουν τον εαυτό μου να κοιτάζει συνομιλητές μου από τον κλάδο των κοινωνικών επιστημών (ιδίως συμβατικούς οικονομολόγους) και από τον επενδυτικό κόσμο σαν να ήταν παράφρονες. Το να ζει κανείς στον πραγματικό κόσμο μπορεί να είναι οδυνηρό,

Το *Στην Πλάνη του Τυχαίου*, που επιλέχτηκε από την Amazon. com και τη *Financial Times* ως ένα από τα καλύτερα βιβλία μάνατζμεντ της χρονιάς, έγινε αμέσως κλασικό. Έχει ήδη εκδοθεί σε 14 γλώσσες και ο τίτλος του βιβλίου είναι παντού αναγνωρίσιμος. Όταν κανείς διαβάζει ενθουσιώδεις κριτικές για το βιβλίο σαν τις παρακάτω, καταλαβαίνει ότι δεν είναι τυχαίο που έχει γίνει παγκόσμιο μπεστ-σέλερ.

«Από πολλές απόψεις, το γράφημά του θυμίζει τις καλύτερες στιγμές επιστημόνων και δοκιμιογράφων, όπως των Richard Dawkins, George Gamow και Stephen J. Gould.»

– **MICHAEL SCHRAGE**, Εργαστήριο Μέσων (Media Lab) MIT, συγγραφέας του *Serious Play*

«Με μια λέξη, σαγηνευτικό βιβλίο. Θα σας αιχμαλωτίσει. Μια μη τυχαία συνέπεια είναι ότι η κατανόησή σας για τη ζωή (και για τα χρήματά σας) θα αυξηθεί εκθετικά.»

– **PETER L. BERNSTEIN**, συγγραφέας του *Against the Gods: The Remarkable Story of Risk*

«Ο Ταλέμπ είναι ο βασικός αντιφρονών της Γουόλ Στρητ... Η αλήθεια είναι ότι την προθυμία να ρισκάρει κανείς μια μεγάλη αποτυχία –και την ικανότητα να σηκώνομαστε στα πόδια μας μετά τη συμφορά– τη συνδέουμε με το θάρρος. Αλλά κάνουμε λάθος. Αυτό είναι το μάθημα του Νασίμ Ταλέμπ και το μάθημα των άστατων καιρών μας. Περισσότερο θάρρος και ηρωισμός υπάρχει στο να αψηφάει κανείς την ανθρώπινη παρόρμηση και να παίρνει τα συνειδητά και οδυνηρά μέτρα για να προετοιμαστεί απέναντι στο αδιανόητο.»

– **MALCOLM GLADWELL**, συγγραφέας του *The Tipping Point*, από την περιγραφή του Ταλέμπ για το περιοδικό *New Yorker*